

PROSTOR

17 [2009] 2 [38]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

284-297

ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ
ARIANA ŠTULHOFER
ANDREJ UCHYTIŁ

ZGRADA ŽENSKÉ REALNE GIMNAZIJE SESTARA
MIŁOSRDNICA U ZAGREBU ARHITEKTA
ZVONIMIRA VRKLJANA (1937.-1939.)

THE BUILDING OF THE SISTERS OF MERCY'S
GRAMMAR SCHOOL FOR WOMEN IN ZAGREB
BY ARCHITECT ZVONIMIR VRKLJAN (1937-1939)

Izvorni znanstveni članak
UDK 727:37(497.5 ZAGREB)"1937/1939"Z.VRKLJAN

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 727:37(497.5 ZAGREB)"1937/1939"Z.VRKLJAN

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
17 [2009] 2 [38]
211-460
7-12 [2009]

SL. 1. FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA, POGLED S JUGA
FIG. 1 PHOTO OF THE ORIGINAL STATE, VIEW FROM SOUTH

ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ, ARIANA ŠTULHOFER, ANDREJ UCHYTIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK

UDK 727:37(497.5 ZAGREB)“1937/1939”Z.VRKLJAN

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.01 – ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 9. 11. 2009. / 25. 11. 2009.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 727:37(497.5 ZAGREB)“1937/1939”Z.VRKLJAN

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.01 – ARCHITECTURAL DESIGN

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 9. 11. 2009. / 25. 11. 2009.

ZGRADA ŽENSKE REALNE GIMNAZIJE SESTARA MILOSRDNICA U ZAGREBU ARHITEKTA ZVONIMIRA VRKLJANA (1937.-1939.)

THE BUILDING OF THE SISTERS OF MERCY'S GRAMMAR SCHOOL FOR WOMEN IN ZAGREB BY ARCHITECT ZVONIMIR VRKLJAN (1937-1939)

MODERNA ARHITEKTURA
URBANIZACIJA TRNJA
VRKLJAN, ZVONIMIR
ZAGREB
ZGRADE ZA OBRAZOVANJE

MODERN ARCHITECTURE
URBANISATION OF TRNJE
VRKLJAN, ZVONIMIR
ZAGREB
EDUCATION BUILDINGS

Prikazano ostvarenje prof. Vrkljana jedan je od najzornijih primjera koji govore u prilog tezi da su između dva svjetska rata upravo realizacije zgrada za obrazovanje jedan od generatora urbanoga razvoja Zagreba u njegovim tadašnjim gradskim perifernim zonama. Realizacija Ženske realne gimnazije svojom je javnom namjenom i modernim oblikovanjem, te velikim mjerilom i urbanističkom dispozicijom arhitektonskih korpusa, anticipirala urbanizaciju Trnja, odnosno Ulice grada Vukovara, koja je uslijedila tek nakon 1945. godine.

Prof. Vrkljan's architectural accomplishment presented in the paper is one of the most illustrative examples that contribute to the hypothesis that education buildings were in the interwar period one of the facilitators of urban development of Zagreb in its peripheral areas. With its public use, modern design, large scale and urban disposition of its parts, the building of the Grammar School for Women anticipated and predicated the urbanisation of the Zagreb Quarter Trnje and Vukovar Street, which occurred after 1945.

UVOD

INTRODUCTION

Ženska realna gimnazija Družbe sestara milosrdnica osnovana je kao prva katolička gimnazija 1926. godine po odobrenju tadašnjeg ministra prosvjete Stjepana Radića.¹ Nastava se isprva odvijala u sklopu Samostana sestara milosrdnica sv. Vinka u Varsavskoj ulici 17.² Nakon desetak godina djelovanja i sve većeg broja polaznica škole pokazalo se da je postojeća zgrada pretijesna. Stoga Družba sestara milosrdnica inicira izgradnju novog sklopa s internatom i gimnazijom u južnom, neurbaniziranom području Zagreba, tj. Trnja. Nova lokacija translahirana je južno duž tangentnog pravca Frankopanske ulice, odnosno Savske ceste u perifernu zonu grada.

Projekt je povjeren mladom nastavniku Tehničkoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, arhitektu Zvonimiru Vrkljanu.³ Njegove reference bile su realizacije sklopa državnih srednjih škola na Trgu kralja Petra Krešimira IV. 1 i u Stanićevoj 6 (1931.-1938.) te netom započeta realizacija sklopa Veterinarskoga fakulteta u Heinzelovoj ulici 55, a zasigurno i dobri odnosi uspostavljeni prilikom realizacije najamne stambeno-poslovne zgrade Prvostolnoga kap-tola u Ulici Pod zidom 5 (1937.-1939.).

GENEZA LOKACIJE

ORIGINS OF THE SITE

Lokacija na kojoj je predviđena izgradnja sklopa periferna je zona tadašnjega Zagreba,

južno od željezničke pruge. Određena je sa zapada radijalnim smjerom Savske ceste i nešto sjevernije novouspostavljenom trasom Varaždinske ulice, današnje Ulice grada Vukovara.⁴ Parcelu, dotadašnju oranicu, određivao je s juga krivudav tok potoka Kunišćak. Savska cesta (*Landstrasse nach Agram*)⁵ bila

1 *** 1999: 3-5. „Otvoranje gimnazije u Zagrebu bio je svojevrsni vrhunac razgranatog školstva sestara milosrdnica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. A sve je počelo dolaskom prvih šest sestara iz Tirola 1845. godine na poziv kardinala Jurja Haulika koji je osjetio gorucu potrebu odgoja i obrazovanja siromašne mladeži u Hrvatskoj, posebno djevojaka, te poziva sestre koje će se posvetiti odgoju i obrazovanju djece i mladih i, također, njezi bolesnika u bolnicama. ...Osim gimnazije koja je otvorena 1926. najpoznatija je Ženska učiteljska škola otvorena već 1848. koja je bila prva učiteljska škola u Hrvatskoj i s kojom je započelo sustavno obrazovanje učitelja u Hrvatskoj.” [http://www.zog.hr/nekadisad.html]

2 Zgrada nekadašnje gimnazije, danas Upravna i biro-tehnička škola, Varsavska 17, u neposrednoj je blizini Samostana sestara milosrdnica sv. Vinka, koji se i danas nalazi na adresi Frankopanska 17 u Zagrebu. U sklopu samostana u Gundulićevoj ulici sestre su održavale i nastavu Građanske djevojačke škole. Danas na toj adresi (Gundulićeva 10) djeluje Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti. [http://www.zog.hr/nekadisad.html]

3 Arhitekt **Zvonimir Vrkljan** (Vukovar, 1902. – Zagreb, 1999.). Diplomirao je na Arhitektonskom odjelu Tehničke visoke škole u Zagrebu (1924.). Prva stručna iskustva stječe u atelijeru Ignjata Fischera u Zagrebu 1926.-1930. Nastavnik je kolegija građevinskih konstrukcija Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1928.-1972. Djelo obuhvaća stručni opus, pedagoški rad, istraživački rad na području razvoja građevinskih konstrukcija i standardizacije te publicistički opus kojim prati razvoj struke, fakulteta i suvremenika. Objavljuje više izdanja sveučilišnih skripata i udžbenika 1946.-1986. Laureat je nagrada za životno djelo „Viktor Kovacic” (1969.) i „Vladimir Nazor” (1977.). Član je JAZU od 1988. godine. Najznačajnije realizacije: 1931.-1938. Sklop državnih srednjih škola, Trg kralja Petra Krešimira IV. 1 / Stanićeva 6, Zagreb (danas Ministarstvo obrane RH); 1934.-1938. Okružni ured za osiguranje radnika (OUZOR), Park kralja Petra Krešimira IV. 6, Osijek (s: B. Auer; danas Dom zdravlja); 1937.-1939. Ženska realna gimnazija sestara milosrdnica, Savska cesta 77, Zagreb (realizacija prve etape, danas Učiteljska akademija i XI. gimnazija); 1937.-1942., 1946.-1952. Glavni sklop Veterinarskoga fakulteta, Heinzelova 55 / Planinska ul., Zagreb (prateći paviljoni 1957.-1962.; paviljon Instituta i klinika za porodiljstvo i kirurgiju, s: N. Kucan); 1940.-1942. Stambena zgrada, Bauerova 21 / Ul. Breščenskoga, Zagreb; 1965.-1970. Katolička župna crkva, Podgorica, Crna Gora (s: B. Krstulović); 1967.-1970. Isusovačka škola i internat, Fratrovac 38, Zagreb (danas Konvikt Augustin Bea); 1985.-1988. Rekonstrukcija i adaptacija dvorca Janusevec za Državni arhiv Hrvatske, Zagrebacka 4, Prigorje Brdovečko, Brdovec pokraj Zaprešića.

4 Trasa buduće gradske ulice bila je već sugerirana koncem dvadesetih godina 20. stoljeća u raspisu natječaja za gradski recipijent i preuzeta u međunarodnom natjecaju za regulacijsku osnovu Zagreba 1930.-1931. godine [IVANKOVIĆ, 2006: 185]. Ulica je tijekom postojanja mijenjala ove nazive: Varaždinska ulica (prije Drugoga svjetskog rata), Moskovska ulica (nakon prve izgradnje 1947.), Beogradska ulica (od 1953.), Ulica proleterskih brigada (od 1957.), te nakon 1990. godine Avenija Vukovar, odnosno aktualni naziv Ulica grada Vukovara.

5 Nacrt Grada Zagreba s najbližom okolicom na sastavu četiriju sekcija Prve zemaljske jozefinske izmjere, mjerilo 1:28.800, 1783.-1784. [*** 1994: 58-59; primarni izvor: Kriegersarchiv Wien B IX a 766]

6 MAROEVIĆ, 1975: 16-17, 27

7 Tiskani zemljovid Zagreba i okolice (*Agram sammt Umgebung*), mj. 1:14.400, 1853./54. (Primarni izvor: Mu-

je prilaz staromu Zagrebu od jugoistočnog prijelaza preko Save. Njen je pravac sa sjevera određen vizualnim akcentom zvonika crkve sv. Marka. Povijesno određen radijalni smjer Savske ceste trasiran je u prvoj polovici 19. stoljeća.⁶ Uz cestu se razvijalo prigradsko naselje Predgrad Sava⁷ (*Save Vorstadt*), a tra-

zej grada Zagreba, inv.br. 1859) i Nacrta grada Zagreba, Regulatorna osnova u mjerilu 1:11.520 iz 1889. (sastavio Gradski građevni ured). [*** 1994: 82-83, 92]

8 *** 1994: 92

9 KOLACIO, 1958: 1-2

10 Nacrta slob. i kr. grada Zagreba, mjerilo 1:10.000, gradski mjernički odsjek 1932. [*** 1994: 105]

11 Nova Generalna regulatorna osnova grada Zagreba (1936./37.) izrađena je na osnovi nagrađenih natjecajnih radova međunarodnog natjecaja za regulatornu osnovu iz 1930. godine u Gradskom građevnom uredu pod vodstvom S. Hribara, odnosno V. Antolice i J. Seissela. Prema novijim istraživanjima dr.sc. Snjeske Knežević, ta je osnova dovršena i usvojena 1938. [BARIŠIĆ, 2002: 82]. Osnova definira širenje grada prema jugu i određuje glavne prometne pravce te predviđa ortogonalnu raspodjelu južnih dijelova grada. Na planu su ucrtane postojeće i planirane javne zgrade. Primjerice, istočno uza Savsku cestu uočava se niz javnih građevina – od Zemljakovih skola (osnovne i stručne produžne), planirane crkve na jugoistočnom uglu Savske ceste i novoosnovane Varaždinske ul., te sklop gimnazije, samostana, internata i dvorana prema projektu arh. Vrkljana. To definitivno ukazuje na činjenicu da je Generalna regulatorna osnova dovršena nakon projektiranja školskih zgrada istočno uza Savsku cestu.

12 Za sklop školskih zgrada na spomenutoj lokaciji raspisan je natječaj 1935. godine. Ocjenjivački sud djelovao je u sastavu: Pavao Jusić, inspektor stručnih skola Savske banovine; Egon Steinman, za Kr. Bansku upravu; Ignjat Fischer, arh., gradski vijećnik; Ivan Zemljak, gradski građevni savjetnik za Gradsko poglavarstvo; Stjepan Hribar, za Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekata Zagreb, te dva člana, za Zanatsku komoru i Državnu obrtnu školu. Rezultati natječaja: 1. nagrada: nije dodijeljena, 2. nagrada: Hinko Bauer i Marijan Haberle, 3.a nagrada: Vid Vrbančić i Nikola Despot, 3.b nagrada: Alfred Albini, 3.c nagrada: Ernest Weismann; otkup 1: Zoja i Selimir Dumengjić, otkup 2: Franjo Bahovec, otkup 3: Jovan Korka, Đorđe Krekić, Đorđe Kiverov, otkup 4: Juraj i Franjo Neidhardt, te otkup 5: Vlado Antolić [BARIŠIĆ MARENIC, 2007: 200]. Treba posebno istaknuti zanimljivo rješenje arhitekata Neidhardt koji osobito pozornost posvećuju raščlanjivanju poprečnog presjeka radioničko-ucioničkog sklopa radi formiranja dvostranoga prirodnog osvjetljenja i prozračivanja ljetnih i zimskih učionica, kao i prirodnog osvjetljenja radioničkih traktova upuštanjem sustava nadsvjetla. Nakon natječaja projekt i realizaciju školske zgrade preuzima gradski građevinski savjetnik i član ocjenjivačkog suda Ivan Zemljak, što je bilo omogućeno propozicijama raspisanih natječaja u međuratnom razdoblju. To je naravno izazvalo značajne reakcije arhitekata, a dvojak Pićman-Seissel svjesno ignoriraju natječaj i ostvaruju zapažen izvan-natjecajni projekt. U djelomično realiziranoj zgradi, ostvarenoj prema projektu Ivana Zemljaka 1940., danas djeluje Ministarstvo unutarnjih poslova, a dogradnja je u tijeku.

13 ZEMLJAK, 1958: 2

14 Na tome potezu treba istaknuti i dvojni stambeno četverokatnicu Filipčić, Savska c. 50, 1938.-41., arhitekta Z. Vrkljana. Potez je sa sjevera određivala nekadašnja Tvornica obuce Zagreb, koja je srušena prilikom recentne izgradnje današnjeg nebodera Hoto-towera arh. Turkulina i Frgića u Savskoj c. 32. To je ujedno realizacija koja naznačuje današnju tendenciju formiranja frekventnog niza visokih kuća duž Savske ceste. Njen uski profil u prometnom smislu rasteretila bi paralelna prometnica (u produžetku Ul. Florijana Andrašeca) uz obilježnu željezničku prugu.

15 *** 2000.

govi toga mjerila i danas se mogu iščitati na Savskoj cesti.

Za područje Trnja (II. Razdjel) Druga generalna regulatorna osnova Zagreba iz 1889. predviđa nepravilnu ortogonalnu raščlambu s otklonima uza Savsku cestu.⁸ Za trasu današnje Ulice grada Vukovara (izvorno Varaždinske ulice) 1927. godine izrađen je projekt, a 1931. izgrađen je sabirni recipijent otpadnih voda na toj trasi,⁹ što se jasno iščitava na karti Zagreba iz 1932. godine.¹⁰ Temeljem nagrađenih natjecajnih radova međunarodnog natjecaja za izradu Regulatorne osnove grada Zagreba, Gradski građevni ured izradio je 1933.-1938. godine novu regulatornu osnovu grada koja jasno definira širenje grada prema jugu te se njome Savska cesta i današnja Ulica grada Vukovara određuju kao prometnice gradskog značenja.

KONCEPCIJA ARHITEKTONSKOG SKLOPA

CONCEPTION OF THE ARCHITECTURAL COMPLEX

Kad arhitekt Vrkljan pristupa projektiranju Gimnazije sestara milosrdnica 1937. godine, on intervenira u krajnjoj južnoj, neurbaniziranoj periferiji Zagreba, određenoj jedino Savsom cestom ruralnog karaktera, trasom sjeverne novoosnovane Varaždinske ulice i djelomično Generalnom regulatornom osnovom grada Zagreba (Sl. 2.).¹¹

Sjeveroistočno od toga krizanja projektirao je Ivan Zemljak 1937. godine zgradu Državne obrtne škole i Gradske centralne stručne produžne škole¹² koja je izvedena tijekom 1938.-1939. godine. Prema Zemljakovim riječima, „problem postava (op. autora: stručnih škola) sjeveroistočno od spomenutog raskršća Varaždinske ulice sa zakošenom Savsom cestom, riješen je na pretpostavci ortogonalne izgradnje smjera sjever-jug i istok-zapad na predjelima istočno od Savske ceste, kada je bilo potpuno neizvjesno kakvi će se oblici tamo pojaviti. Odnos prema zakošenoj Savskoj cesti uspostavljen je ritmičnim uvlačenjem masa od ceste”.¹³ Nasuprot tomu, zapadnu frontu Savske ceste u toj zoni određuje niz ugrađenih stambeno-poslovnih zgrada koje s juga određuje dinamičan akcent južne uglovnice zaobljene fronte poslovno-stambene zgrade Fiat arhitekta Hinka Bauera (1940., Savska cesta 56 / Ulica grada Vukovara).¹⁴

Istovremeno stotinjak metara južnije od spomenutog raskrižja, pristupajući projektiranju sklopa gimnazije, samostana, internata i pratećih dvorana, i arhitekt Vrkljan suočava se s problemom identičnim Zemljakovu. Kako je karakter novoga dijela grada nepoznanica, Zvonimir Vrkljan iščitava postojeću morfologiju sjevernije zone Savske ceste. Historicističke građevine javne namjene¹⁵ – Hrvatsko

SL. 2. GENEZA LOKACIJE NEPOSREDNO PRIJE, TIJEKOM I NAKON IZGRADNJE: ISJEČAK IZ NACRTA SLOB. I KR. GRADA ZAGREBA (1932.), ISJEČAK IZ GENERALNE REGULATORNE OSNOVE GRADA ZAGREBA (1937.), ISJEČAK IZ NACRTA GRADA ZAGREBA (1947.); ISJEČAK IZ HRVATSKE OSNOVNE KARTE (1998.)

FIG. 2 ORIGINS OF THE SITE: SEGMENTS OF THE PLAN OF FREE ROYAL CITY OF ZAGREB (1932), GENERAL REGULATION PLAN OF ZAGREB (1937), ZAGREB CITY PLAN (1947) AND ZAGREB BASE MAP (1998)

SL. 3. DANAŠNJE STANJE LOKACIJE: ISJEČAK IZ HRVATSKE OSNOVNE KARTE ZAGREBA (1998.)

FIG. 3 PRESENT STATE OF THE SITE: SEGMENT OF THE CROATIAN BASE MAP SHOWING ZAGREB (1998)

SL. 4. ZRACNA SNIMKA URBANE STRUKTURE UZ ULICU GRADA VUKOVARA

FIG. 4 AERIAL VIEW OF THE VUKOVAR STREET URBAN STRUCTURE

narodno kazalište (1894.-1895., F. Fellner i H. Helmer), Muzej za umjetnost i obrt te Obrtna škola (1887.-1891., H. Bollé), školski forum na Rooseveltovu trgu (1896., Ludwig i Hüllsner), kao i moderne zgrade osnovne škole u Koturaskoj (I. Zemljak, 1935.)¹⁶ – ne podređuju se svojim postavom otklonu Savske ceste, već se odmakom i pozicijom diferenciraju od frekventne prometnice, omogućujući formiranje slijeda dinamičnih javnih otvorenih prostora.

Stoga i arhitekt Vrkljan u južnoj, neurbaniziranoj zoni Savske ceste projektira sklop školskih i samostanskih zgrada poštujući i afirmirajući ortogonalnu matricu grada, postojeću morfologiju sjevernih javnih građevina duž tangentskog pravca Savske ceste¹⁷ te južnu orijentaciju školskih prostora.¹⁸ Upravo

izvedena longitudinalna zgrada gimnazije prezentira arhitekta Zvonimira Vrkljana izrazito funkcionalističkim arhitektom koji postavom, strukturuom i dimenzijom ove realizacije anticipira i afirmira urbanističku strukturu Ulice grada Vukovara nakon Drugoga svjetskog rata, koju će obilježiti štipicasta struktura 'kuća-brodova' u zelenilu i dispozicija zgrada paralelnih s tom velebnom gradskom arterijom (Sl. 2.).

Projektirani sklop koncipiran je s obzirom na središnju os simetrije smjera sjever-jug, duž koje se razvija sjeverni atrijski blok samostana i internata, kojega južno krilo određuje središnja zona longitudinalne školske zgrade, paralelna s novoosnovanom Varazdinском ulicom (Sl. 7.).¹⁹ U sklopu se očitava transformacija strukture sukladno namjeni – od zatvorenoga atrijskog bloka internata i samostana, preko dominantnoga longitudinalnog volumena školske zgrade, uz koji se u rubnim zonama vezu okomita krila južnih dvorana (*gombaone* i svećane dvorane). Ujedno

↑
LEGENDA UZ SL. 3
FIG. 3 CAPTION

	Godina	Arhitekt	Zgrada	Adresa
1.	1935.	Ivan Zemljak	Osnovna škola	Koturaska ul. 75 / Savska cesta
2.	1937.-1939.	Zvonimir Vrkljan	Ženska realna gimnazija sestara milosrdnica	Savska cesta 77
3.	1937.-1939.	Ivan Zemljak	Državna obrtna škola i Gradska centralna stručna proizvodna škola (danas MUP RH)	Savska cesta 39 / Ulica grada Vukovara
4.	1940.	Hinko Bauer	Stambeno-poslovna uglovnica „Fiat“	Savska cesta 56 / Ulica grada Vukovara
5.	1946.-1948.	Neven Šegvić	Stambeno-poslovna zgrada	Ulica grada Vukovara 56-60
6.	1946.-1948.	Stjepan Gombos, Mladen Kauzlaric, Viktor Dusan Hecimovic / APZ	Stambeno naselje Poljane	Alagina 1-8, Bosnjakovića 1-8, Složirova 1-8, Vrančiceva 1-8
7.	1954.-1955.	Slavko Delfin	Školska sportska dvorana	Savska cesta 77 / dv.
8.	1954.	Bozidar Rasica	Dvije višestambene zgrade	Tenžerina 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15
9.	1956.-1960.	Stanko Fabris	Stambeno-poslovna zgrada	Ulica grada Vukovara 52
10.	1964.-1965.	Zvonimir Marohnić, arh. Solaricek	Poslovna zgrada „Kemikalije“ (danas Zagrebačka banka)	Savska cesta 60
11.	1969.	Berislav Serbetic	Tri stambena nebodera („rakete“)	Vrbik
12.	1969.-1970.	Lujo Scherer	Paviljon namještaja „Slovenijales“	Savska cesta 58
13.	1969.-1972.	Grozdan Knezevic	Poslovni neboder „Industrogradnje“	Savska cesta 66
14.	1974.	Grozdan Knezevic	Stambena zgrada	Savska cesta 81, 83, 85, 87
15.	1976.	Slavko Jelinek i Berislav Vinkovic	Poslovni neboder „Zagreptanka“	Savska cesta 41 / Ulica grada Vukovara
16.	1981.	Grozdan Knezevic	Dječji vrtić Vrbik	Gagarinov put 10

16 LASLO, 1995.

17 Hrvatsko narodno kazalište (1894.-95., F. Fellner i H. Helmer) i Muzej za umjetnost i obrt te Obrtna škola (1887.-91., H. Bollé) na Trgu maršala Tita, Školski sklop (1896., Ludwig i Hüllsner) na Rooseveltovu trgu, kao i moderne zgrade osnovne škole u Koturaskoj (I. Zemljak, 1935.) te projekt započete Državne obrtne i Gradske stručne proizvodne škole na Savskoj cesti 39 (I. Zemljak, 1940.)

18 Upravo ta komponenta prioriteta južne orijentacije školskih prostora, odnosno izrazito funkcionalističkog postava, kojom arhitekt anticipira novu urbanističku matricu Trnja istice Z. Vrkljana kao iznimno funkcionalističkog arhitekta, osobito u kontekstu suvremenika koji su formirali školske zgrade toga doba u Zagrebu (rani radovi Ivana Zemljaka: 1930.-1931. Osnovna škola, Selska c. 95; 1930.-1931. Osnovna škola, Jordanovac 108; Egona Steinmanna: 1930.-1932. Zgrada gimnazija, Krizanićeva 4, 4a / Doma gojeva ul., Ul. kneza Borne, Svearova ul. (danas II., VII., XVI. engleska jezična i klasična gimnazija) i 1935.-1937. Gimnazija, Kuslanova 52 (danas III. gimnazija), te Zoje Dumengjić: 1938.-1941. Škola sestara pomocnica i internat, Mlinarska 34 (danas Škola za medicinske sestre i učenički dom).

19 Na Sl. 7., perspektivnom prikazu izvornog projekta sklopa gimnazije, internata i pratećih dvorana iz 1937.,

se duž centralne osi razvija i gradacija otvorenosti vanjskih prostora, od zatvorenog atrija do poluotvorenoga školskog dvorišta tangiranog krilima dvorana. Transformacija strukture idejnog projekta istovremeno odražava i karakter urbane strukture Zagreba – od sjeverne donjogradske blokovske strukture do južne štipicaste strukture Trnja, koju ovaj projekt upravo svojim izvedenim segmentom i anticipira.

Odnos prema zakošenoj Savskoj cesti je sekundaran, određen ritmičnim uvlačenjem osnovnih masa projektiranog sklopa i bočnim prilazom. No, nasuprot uvriježenom monumentalnom postavu simetričnog sklopa s obzirom na prilaznu os,²⁰ sklop je postavljen bočno uza Savsku cestu, s koje se razvija bočna prilazna pješačka os što tangentno duž školske zgrade dovodi pješaka do središnjega ulaznog trijema i školskog dvorišta (Sl. 6. i 7.). Takvom dispozicijom i tangencijalnom prilaznom osi reducirano je sagledavanje velebne zgrade u cijelosti i izbjegnuto dojam monumentalnosti.

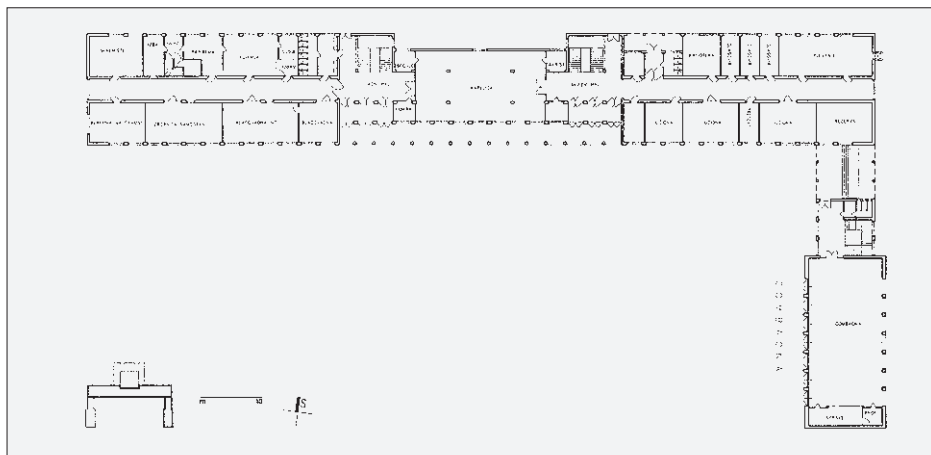
Središnji prizemni trijem odražava poziciju sjevernog aneksa atrijskog bloka projektiranog za introvertirane sadržaje samostana i internata (Sl. 6.). Par glavnih južnih ulaza predviđen je iz rubnih zona trijema, markirajući pritom poziciju para stubišta, kao i prilaznih veza samostansko-internatskom bloku, na sjevernim uglovima kojega je predviđen analogni komunikacijski čvor. Duž simetralne osi kompozicije smješteni su i najznačajniji sakralni sadržaji sklopa – kapele: južna prizemna školska kapela uza sam ulazni trijem (Sl. 5.) i sjeverna interna katna kapela samostansko-internatskog bloka. Dosljedno simetričnoj dispoziciji dvije veće dvorane svjetovne namjene – *gombaona* i svećana dvorana – flankiraju školsko dvorište te

arhitekt Zvonimir Vrkljan prikazuje pretpostavljenu blokovsku izgradnju uza Savsku cestu i križanje s tadašnjom Varaždinskom ulicom. Nepoznanice u smislu planiranoga širenja grada muče istovremeno i arhitekta Ivana Zemljaka prilikom projektiranja sjevernijeg sklopa stručnih škola. Generalna regulatorna osnova grada Zagreba naime službeno je usvojena tek 1938. godine.

²⁰ Za razliku od postojećeg sklopa gimnazija na danšnjem Rooseveltovu trgu, koji se razvija s obzirom na centralnu os simetrije prilaza sa Savske ceste (arh. Ludwig i Hüllser, 1896.).

²¹ Predviđen je niz dvokrilnih ostakljenih vrata koja omogućuju neposrednu povezanost prostora *gombaone*, odnosno velike dvorane s dvorišnim prostorom škole (ova posljednja nije realizirana). Primjena poprečnih armiranobetonskih okvira omogućila je plastično artikuliranje pročelja dvorana uza školsko dvorište i bilateralno ostakljenje punom visinom, odnosno u zoni nadsvijetla. Ortogonalni postav i konstruktivni sustav poprečnih okvira *gombaone* prepoznajemo i na Steinmannovoj gimnazijskoj zgradi u Kušlanovoj 52 u Zagrebu, 1935.-37. Motiv *gombaone* sa spojnim pasazima karakterizira školsku zgradu arhitekta R. Rohna u Seebachu pokraj Züricha, iz 1931. [*** 1939: 77-90]

²² POLLETI-KOPEŠIĆ, MOHOROVIĆIĆ, 1948.

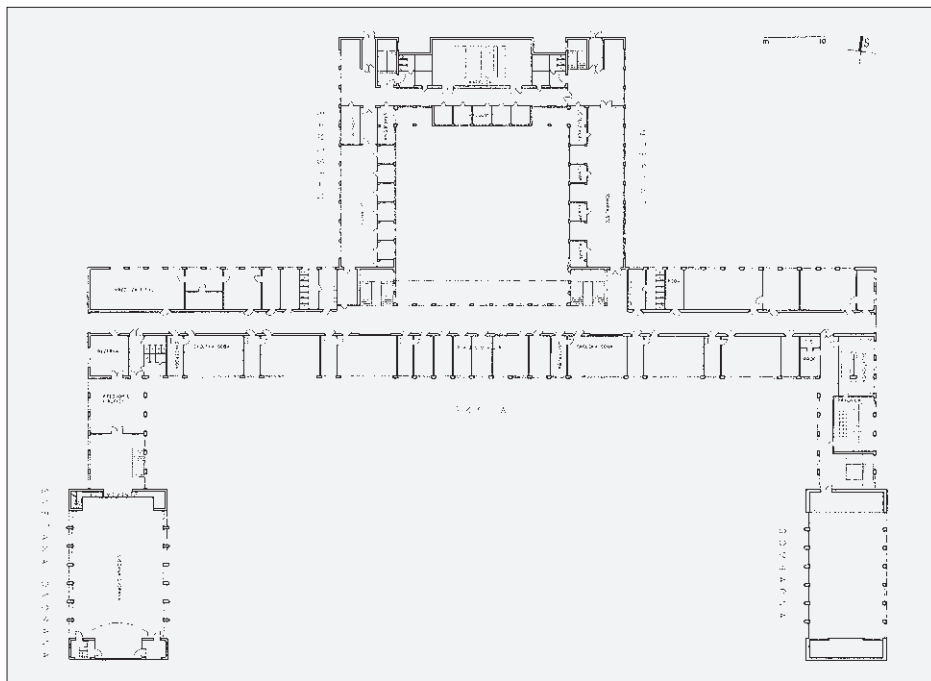

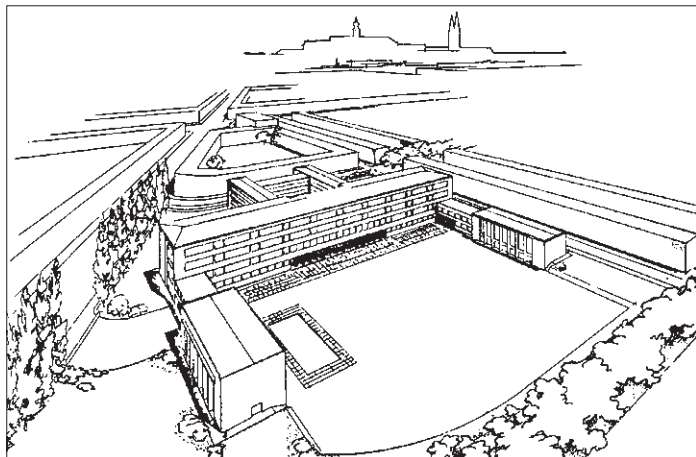
SL. 5. IZVEDBA GIMNAZIJE I *GOMBAONE*, TLOCRT PRIZEMLJA
FIG. 5 EXECUTED DESIGNS, GRAMMAR SCHOOL AND GYMNASICS HALL, GROUND FLOOR PLAN

su mostom s koridorom i svlačionicama povezani sa školskom zgradom (Sl. 11.).²¹

Školska zgrada longitudinalni je četveroetažni korpus, dimenzija 128×18 m, pozicioniran u smjeru istok-zapad. Osnovne je dvotraktne organizacije, transformirane u središnjoj zoni u jednotraktne sustav. Proširenjem osnovne komunikacije u toj je zoni formiran zajednički svijetao centralni prostor, a ujedno je i „naročito riješen problem osvjetljenja dvotraktnog tlocrtnog sistema”.²² Osnovna modularna struktura osnovnog raspona 3.1 m omogućuje fleksibilna rješenja, a posebnost predstavlja alterirajući niz tromodularnih prostora školskih soba i jednomodularnih prostora pratećih garderoba južnoga trakta. Takav je pristup dosljedno artikuliran i na eksterijeru; južno pročelje raslanjeno je naizmjeničnim

SL. 6. IDEJNI PROJEKT SKLOPA, TLOCRT PRVOGA KATA
FIG. 6 CONCEPTUAL DESIGN OF THE COMPLEX, FIRST FLOOR PLAN

SL. 7. IDEJNI PROJEKT SKLOPA, PERSPEKTIVNI PRIKAZ
FIG. 7 CONCEPTUAL DESIGN OF THE COMPLEX, PERSPECTIVE VIEW

SL. 8. ZGRADA GIMNAZIJE, VIZURA SA SJEVEROZAPADA, SA SAVSKE CESTE, FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA
FIG. 8 GRAMMAR SCHOOL BUILDING, NORTHWEST VIEW FROM SAVSKA STREET, PHOTO OF THE ORIGINAL STATE

potezima prozora širine tri polja, odnosno jednog polja (Sl. 10.). Veliku dimenziju prozora karakterističnih učionica (8.6 m) statički omogućuje armiranobetonska greda riješena kao parapetni zid višega kata. Upravo u tome segmentu očituje se desetogodišnje iskustvo prof. Vrkljana u području građevnih konstrukcija. Specifičnim konstruktivnim rješenjem formirao je jasno funkcionalno i oblikovno rješenje. Velike zone fenestracije, odnosno alterirajući niz velikih prozora, jednoznačno artikuliraju namjenu skolske zgrade. Iznad središnjega ulaznog trijema na glavnoj promatračkoj poziciji predviđeni su upravni prostori škole, koji su ujedno diferencirani i artikulirani nizom prozora širine jednog polja. Takav ritam proteže se južnim pročeljem i u zoni prizemlja uz ulazni trijem, karakterizirajući bazu korpusa skolske zgrade (Sl. 1.).

U sjevernom traktu smještene su specijalizirane predavaonice s pratećim zbirakama (Sl. 15.) i *atelieri* za risanje. Sukladno specifičnim potrebama pojedinih specijaliziranih prostora, njihova varijabilna dimenzija omogućena je jednomodularnom strukturom sjeverne konstruktivne osi, što se očituje jediničnom ujednačenom raščlambom sjevernog pročelja prozorima jednog polja (Sl. 8.).

• **Izvedba prve etape, gimnazija i gombao-na (1937.-39.)** – „Sklop zgrada ženske realne gimnazije s dvoranama, internata i samostana časnih sestara na Savskoj cesti projektiran je kao cjelina, ali djeljiva, s mogućnošću izgradnje u četiri etape.”²³ Budući da je naručitelj izgradnje, Samostan sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog raspolagao sredstvima dostatnim za izgradnju prve faze, 1937. godine priređeni su prilagođeni nacrti za ishođenje građevinske dozvole pa je inicirana izgradnja samo skolske zgrade i *gombaone* (Sl. 5.). Kako to gotovo u pravilu biva prilikom etapne izvedbe, realizacija često završi dovršenjem prve etape. Realizirani segment sklopa, izvedena skolska zgrada i krilo *gombao-*

ne, kao cjelina svojom dimenzijom, postavom i oblikovanjem djeluje cjelovito i samodostatno te predstavlja integralni element slike grada. S obzirom na to da izvorni projekt sklopa nije zabilježen u stručnoj literaturi, iz današnje perspektive začuđuje činjenica da je izvedena zgrada samo segment monumentalnoga simetričnog sklopa. Međutim projekt je moguće interpretirati upravo kao svjesnu namjeru arhitekta da projekt inicijalne faze, koji je odgovarao tradicionalnim svjetonazorima investitora, vodi parcijalnoj realizaciji u segmentu koji je obilježio i anticipirao urbanističku matricu današnjega središnjega dijela grada.

U skolskoj zgradi (realizaciji prve etape) trebalo je smjestiti u manjem opsegu program osmišljen za cijeli sklop. Poštivana je osnovna raščlamba idejnog projekta škole. Tijekom izvedbe izvršene su manje preinake, zabilježene promjedbena nacrtima iz 1939. godine.²⁴ Zadržana je osnovna sadržajno-funkcio-

23 ŠEN, RIESZNER, 1937.

24 DAZG

25 „U jugozapadnom dijelu prizemlja provizorno su smještene blagovaonice samostana i internata, u sjeverozapadnom gospodarski prostori sa pratećim ulazom. Zbornica je smještena u zoni upravnih prostorija škole u centralnoj zoni prvoga kata, na promatračkoj poziciji iznad ulaznog trijema. ...Centralni prostor hala drugoga kata namijenjen je za rekreaciju, te izoliran staklenim stijenama s vratima. Na trećem katu provizorno su smještene spavaonice samostana u zapadnom dvotraktnom dijelu, te spavaonice internata u centralnom i istočnom dijelu. Tijekom izvedbe prostor tavana u centralnoj sjevernoj zoni raščlamben je nizom od devet manjih prostorija. Reducirani program izvedbe uzrokovao je i izgrađenost podrumske etaze koja nije bila osmišljena idejnim projektom.” [BARIŠIĆ, 2002: 42, 43]

26 Sredstva su najvećim dijelom skupljena donacijama građana. [ASSMSV]

27 *** 1999: 3-5

28 Zemlja za nasipavanje terena korištena je od iskopa terena za najamnu stambeno-poslovnu zgradu Kaptola, Pod zidom 5, izvedenoj prema projektu Z. Vrkljana, a koju je izvodio isti građevinski poduzetnik – Antun Res. [DAZG]

29 *** Kronika...

SL. 9. ARHITEKT ZVONIMIR VRKLJAN (DRUGI ZDESNA) S UZVANICIMA PRIGODOM OTVORENJA ZGRADE GIMNAZIJE
FIG. 9 ARCHITECT ZVONIMIR VRKLJAN (SECOND FROM RIGHT) WITH GUESTS AT THE INAUGURATION OF THE GRAMMAR SCHOOL BUILDING

nalna raščlamba, ali sa stanovitim izmjenama raspodjele prostora.²⁵ Predviđen je privremeni smještaj reduciranih spavaonica samostana i internata na trećem katu skolske zgrade. Preprojektirane su uglavnom prostorije sjevernog trakta gdje je to jedinična modularna raščlamba skeletne konstrukcije i zidnog platna pročelja omogućavala. Južni trakt ostao je dosljedno raščlanjen na izmjenični niz učionica i garderoba, što je jednoznačno i određeno osnovnom alterirajućom strukturnom raščlambom toga segmenta zgrade.

Izgradnja dijela projektiranog sklopa, skolske zgrade i *gombaone* ostvarena je najvećim dijelom donacijama građana.²⁶ Gradnja je započela 27. rujna 1937. godine, kada je nadbiskup Alojzije Stepinac blagoslovio kamen temeljac.²⁷ U Kronici Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica zabilježeno je: „Projektirao ju je i veoma predano upravljao gradnjom gospodin ing. Zvonimir Vrkljan, profesor Teh-

ničkog fakulteta u Zagrebu. Gradnju je izvodio gospodin graditelj Antun Res.²⁸ Svojim nadzorom i savjetom mnogo su usluga učinili gosp.ing. Ivo Senk i gosp.dr. Željko Farkaš.”²⁹ (Sl. 9.) Izgradnja je trajala pune dvije godine pa je u jesen 1939./40. počela nova školska godina u novoizgrađenoj zgradi pod vodstvom sestara milosrdnica. Nadbiskup Stepinac blagoslovio je novi dom „prosvjete i ugoja” 25. listopada 1939. godine.³⁰

• **Obrada interijera** – Interijere cijele zgrade karakterizira primjena standardnih materijala (hrastov parket, keramičke pločice, bijelo obojeni zidovi, drvena stolarija). U specijaliziranim učionicama detaljno je projektirana cjelokupna oprema (Sl. 15.), kao i gotovo cjelokupna oprema prostora, no, nažalost, ona uglavnom nije sačuvana.³¹ Osobita je pozornost posvećena prepoznatljivim elementima obloga horizontalnih i vertikalnih komunikacija (Sl. 13.). Specifično oploćenje komunikacijskih površina i kapele riješeno je postavljanjem jednostavnih keramičkih pločica u šah poretku, koji varira u različitim bojama u pojedinim etažama (Sl. 14.), čime je ostvarena prepoznatljivost i specifičnost pojedinih prostora odnosno katova.

• **Konstrukcija i materijali**³² – Dvotraktna i jednotraktna tlocrtna dispozicija školskog prostora uvjetovala je korištenje uzdužnoga nosivog sustava, s nosivom pločom u poprečnom smjeru.³³ Školska se zgrada u osnovi dijeli na tri konstruktivne cjeline: središnju zonu širine ulaznog trijema te istočnu i zapadnu zonu dvotraktno tlocrtno organizacije.³⁴ Vertikalni konstruktivni sustav školske zgrade predstavljaju u osnovi četiri (u središnjoj zoni tri) uzdužne konstruktivne osi: dvije vanjske osi skeletnog sustava i unutarnje osi nosivih zidova od opeke, što je zapravo prijelazni tip od tradicionalnog sustava zidova od opeke prema modernom skeletnom armiranobetonskom sustavu. Na *gombaoni* primi-

SL. 10. ZGRADA GIMNAZIJE I *GOMBAONE*, VIZURA S JUGOZAPADA, FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA
FIG. 10 GRAMMAR SCHOOL AND GYMNASIUMS HALL, SOUTHWEST VIEW, PHOTO OF THE BUILDINGS' ORIGINAL STATE

SL. 11. FOTOGRAFIJA *GOMBAONE* PRIJE SVEČANOSTI TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOG RATA, SNIMLJENO S PRVOGA KATA GIMNAZIJE
FIG. 11 GYMNASIUMS HALL BEFORE A CEREMONY DURING WWII, PHOTOGRAPHED FROM THE FIRST FLOOR OF THE GRAMMAR SCHOOL

30 *** 1999: 3-5

31 Prof. Grčanac, usmeni podatak

32 VRKLJAN, RES, 1937.; VRKLJAN, 1937.

33 Stropne ploče nosive u poprečnom smjeru kontinuirani su nosači na četiri ležaja (raspona 6,8 m, 3,9 m, 6,8 m), a leže na zidovima pročelja skeletnog sustava i unutrašnjim nosivim zidovima od opeke. Izvedena je armiranobetonska sitnorebrasta ploča osnoga raspona 1 m nad trećim katom, osnoga raspona 0,5 m nad drugim i prvim katom te puna armiranobetonska ploča nad prizemljem i podrumom.

34 Središnja zona zgrade tlocrtno obuhvaća u prizemlju ulaznu zonu sa stubištima i dvoranu kapele, a na katovima jednotraktni sustav učionica s proširenim hodnikom. Stoga je, s obzirom na varijabilne tlocrte središnje zone, primijenjen armiranobetonski skeletni sustav s pet nosivih osi, dok su u zapadnoj i istočnoj zoni četiri uzdužne nosive osi. Vanjski zidovi skeletnog sustava strukturirani su u južnoj zoni na naizmjenične raspone od tri i jednog modula, a u sjevernoj na jednomodularne raspone osnovnog modula 3,10 m. Armiranobetonske grede južnoga pročelja raspona su 9,30 m, odnosno 3,10 m, a izvedene su kao armiranobetonske nadvlake (ukupne visine 50+90 cm), odnosno nosivi parapet višega kata. Nadvojni preostalih zidova izvedeni su kao podvlake.

SL. 12. INTERIJER KAPELE, FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA
FIG. 12 CHAPEL INTERIOR, PHOTO OF THE ORIGINAL STATE

SL. 13. INTERIJER KOMUNIKACIJSKOGA TRAKTA,
FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA
FIG. 13 CONNECTING WING, INTERIOR,
PHOTO OF THE ORIGINAL STATE

SL. 14. INTERIJER SREDIŠNJEGA DIJELA HODNIKA,
FOTOGRAFIJA DANAŠNJEGA STANJA
FIG. 14 CENTRAL SECTION OF A HALL, INTERIOR,
PHOTO OF THE PRESENT STATE

jenjen je sustav poprečnih armiranobetonskih okvira koji formiraju devet polja osnovga raspona 3,1 m, s fenestracijom pune, odnosno djelomične visine dvorana.³⁵ Ogojleli okvir jasno ocrtava tektoniku strukture što će se kao oblikovni izraz tek diskretno javljati u hrvatskoj modernoj arhitekturi toga razdoblja.³⁶ Pokrov plitkoga skošenog krova izveden je od valovita svijetlo sivog salonita, a zgradu objedinjuje armiranobetonska streha. Pročelja i stupovi *gombaone* ozbukani su struganom, gotovom, plemenitom ukrasnom zburom *terranit*, oker tona.³⁷ Zidovi ulaznoga trijemna obloženi su keramičkim pločicama vertikalnog formata žuckaste boje, a okrugli stupovi keramičkim pločicama sivo-maslinastozelene boje (Sl. 18.).

Primjena keramičkih pločica kao obloge eksterijera javlja se u secesiji i obilježava zagrebačka ostvarenja Vjekoslava Bastla (1903.-1904. Stambeno-poslovna zgrada Kallina, Gundulićeva 20 / Masarykova 19; u sastavu atelijera Hönigsberg i Deutsch) te pojedinih detaljima Ignjata Fischera (1908.-1910. Sanatorij dr. Jokovića, Klaićeva ul. 16, Zagreb; danas Klinika za dječje bolesti). Ta će se tema javiti diskretno i u međuratnoj hrvatskoj arhitekturi. Obilježava trijemove Fischerova mlađeg suradnika Zvonimira Vrkljana na njegovoj kapitalnoj realizaciji Glavnoga sklopa Veterinarskoga fakulteta u Heinzelovoj 55 (1937.-1942., 1946.-1952.) i primjerice realizaciju arhitekta Ivana Zemljaka (već spominjani školski sklop Državne obrtne i Gradske stručne produžne škole, Savska cesta 39 / Ulica grada Vukovara). Sljedeći raritetni primjer obloge keramičkim pločicama jest ulazni ugaoni trijem plavih tonova uglovnice Policijske uprave arhitekata Franje Bahovca i Zvonimira Kavurica u Petrinjskoj ul. 32 (1938.-1940.),³⁸ koji je recentno uspješno obnovljen.

STANJE NAKON IZVEDBE

SITUATION AFTER CONSTRUCTION

- **Geneza urbanističkoga konteksta** – Izvorno neurbanizirano područje prigradske Savske ceste transformiralo se tijekom druge polovice 20. stoljeća u gradsko područje s visokom i gustom izgradnjom, što osobito dolazi do izražaja i danas.³⁹ Poslovni i stambeni neboderi ističu se u gotovo svim vizurama prema niskom volumenu gimnazijske zgrade. Zgrada gimnazije bila je u doba izvedbe najjužnija planski izgrađena zgrada na području Savske ceste. Svojim postavom i mjerrilom anticipirala je urbanu izgradnju Trnja, odnosno današnje Ulice grada Vukovara. Ortogonalni postav longitudinalnih 'kuća-brodova' smjera istok-zapad ostvaren je cijelom

dužinom nove gradske arterije nizom markantnih javnih i stambenih građevina tek nakon Drugoga svjetskog rata, kada se pristupilo urbanizaciji i izgradnji toga dijela grada.

Poratnih je godina uz tadašnju Moskovsku ulicu prva izgrađena stambeno-poslovna zgrada arhitekta Nevena Šegvića 1946.-1948. godine.⁴⁰ Ona definitivno potvrđuje dispoziciju uličnih građevina istok-zapad i prva definira građevinsku liniju velebnog *boulevarda*. Južno od nje izveden je istovremeno okomito pozicioniran sklop od osam stapičastih stambenih zgrada stambenoga naselja Poljane autorske grupe APZ-a, arhitekata S. Gomboša, M. Kauzarića i V. D. Hecimovića.⁴¹ Obje ove realizacije temelje se na Regulatornoj osnovi grada Zagreba Vladimira Antolice i arhitekata Urbanističkog instituta (1947.-1953.), koja je međutim ostala neusvojena pa je stoga parcijalno realizirana samo u tome segmentu (Sl. 19.). Paralelno sa stambenim naseljem Poljane, u današnjoj Tenzerinoj ulici arhitekt Božidar Rašica izgrađuje dvije višestambene zgrade 1954. godine. Poslovna zgrada „Kemikalije“, arhitekata Marohnića i Solariceka, izvedena je zapadno od gimnazije 1964.-1965. godine. Sjevernim krilom, okomitim uza zgradu gimnazije, potvrđuje ortogonalnu urbanu matricu, dok se južnim kraćim krilom

³⁵ Isti je sustav predviđen i na nerealiziranom krilu svećane dvorane. Analogan sustav koristi i arh. E. Steinmann na gombaoni Gimnazije u Kušlanovoj 52, 1935.-37. godine.

³⁶ Ogojlela tektonika skeletnog sustava u oblikovnoj artikulaciji arhitekture koncem tridesetih godina 20. st. javljat će se u djelima tek pojedinih autora (Haberle-Bauer, Bahovec-Kavuric, Zoja Dumengjić, Katunarić-Culic), dok će u našoj arhitekturi izraženije biti prisutna tek u drugoj polovici 20. st.

³⁷ U zbuuku za sjeverno i zapadno pročelje dodan je dodatak Lotin P, vezno sredstvo protiv vlage. Promišljeno uocavanje i rješavanje pojedinih specifičnih problema određuje solidnost i dugovječnost izvedbe. [VRKLJAN, 1937.]

³⁸ ŠTULHOFER, 1991: 157

³⁹ Tragovi izvornoga gradskog predgrada uza Savsku cestu, povijesni prilaz gradu, vidljivi su i danas; niske prizemnice dijelom su derutne, a dijelom obnovljene i prenamijenjene.

⁴⁰ Ul. grada Vukovara 56-60 [UCHYTIL, 2002: 121-122]

⁴¹ UCHYTIL, BARIŠIĆ MARENIĆ, KAHROVIĆ, 2009: 175, 177

⁴² Južno od školskoga sklopa arhitekt Knežević izvodi i stambenu četverokatnu zgradu paralelnu sa Savskom cestom 1974. godine. Decentna obloga keramičkim pločicama mozaik strukture odražava profinjeno i tiho arhitektonsko ostvarenje.

⁴³ Sjeverno sportsko igralište: investitor: IX. mjesovita gimnazija; vlasnik zemljišta: Samostan cashnih sestara; građevinska dozvola: 28.4.1952. [DAZG]

⁴⁴ Dogradnja nove sportske dvorane sa sportskim igralištem s atletskom stazom predviđena je u proširenom istocnom dijelu parcele prema projektu Slavka Delfina 1954.-55. Izvedena je školska sportska dvorana (I. etapa izgradnje) i istocno sportsko igralište: investitor: Viša pedagoška škola u Zagrebu; projektant: S. Delfin, ing.arh.; izvodac: GP „Tehnika“ i Hortikulturalna zadruga „Perivoj“. Datacija: idejni projekt 1.12.1954.; revizija idejnog projekta: 11.2.1955.; lokacijska dozvola. 28.2.1955.; glavni projekt: 24.3.1955.; građevinska dozvola: 18.8.1955.; tehnički prijam zgrade: 23.9.1957.; uporabna dozvola: 14.12.1959. [DAZG]

prilagođuje otklonu Savske ceste. Lomom krila nastoji pomiriti lom dviju osnovnih silnica koje se očituju na raskrižju Ulice grada Vukovara i Savske ceste. Neposredno uz taj jugozapadni ugao raskrižja, a južno od zaobljene uglovnice „Fiat” Hinka Bauera (1940.), Lujko Scherer disponirao ce kružni stakleni paviljon salona namještaja „Slovenijales” (1969.-1970., Savska 58). Kovitlac dinamičnih silnica odredit ce i poslovni neboder „Zagrepcanka”, arhitekata Slavka Jelineka i Berislava Vinkovića (1976.), a sklop konkavno-konveksnih krila u tlocrtnoj dispoziciji disponiran je primarno s obzirom na os sjever-jug. Danas aktualnu temu nebodera duž Savske ceste inicira poslovni neboder „Industrogradnje” arhitekta Grozdana Kneževića (1969.-1972., Savska cesta 66).⁴² Na Vrbiku, južno od školske zgrade, 1969. godine izvode se tri stambena nebodera, tzv. rakete, arhitekta B. Šerbetića, koje dominiraju vizurama iz južnoga školskog dvorišta.

Danas se školska zgrada doživljava najčešće iz vozila ili tramvaja, potisnuta u sjeni sjevernoga poslovnog tornja „Zagrepcanke” i nasuprotnog „Industrogradnje”. Razrasle krošnje stabala platana, borova i jablana formiraju sjenovitost dvorišta te stvaraju distancu od bučne frekventne gradske prometnice i obi-

45 U zapadnoj zoni južnoga dvorišta izvedeno je betonsko parkiralište 1972. godine, a prilaz je parkiralištu posve neprimjeren – sa Savske ceste, uz glavni pješacki prilaz zgradi.

46 Prof. de Zan, usmeni podatak

47 Nastava ženske opće gimnazije Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti danas se odvija u Gundulićevoj ulici 33. Zbog postupka denacionalizacije neizvjesna je daljnja namjena školske zgrade.

48 Nastava XI. gimnazije pedagoškog smjera (osnovana 1961./62. po ukinucu učiteljske petogodišnje škole) odvijala se do rujna 1963. na lokaciji u Medulićevoj ulici 33, gdje je bila I. učiteljska škola [*** 1999: 3-5]. A XI. gimnazija, V. gimnazija, odgajateljska škola te VI. i Klasična gimnazija (koje se poslije izdvajaju) udružene su 1977. u golem Pedagoško-obrazovni centar (POC) „Bogdan Ogrizović”. Tako je 1977. godine XI. gimnazija prestala s radom. Prema rješenju Ministarstva prosvjete i sporta, 1991. godine XI. gimnazija započela je s radom prema programu opće gimnazije.

49 Viša pedagoška škola u Opatičkoj ulici osnovana je 1919. kao prva višeskolna institucija u Kraljevini SHS sa zadatkom da tijekom dvogodišnjeg školovanja priprema nastavnike za tadašnje građanske škole. Do njena osnutka pučki su se učitelji školovali u učiteljskim školama, tzv. preparandijama, a nastavnici gimnazija na Filozofskom fakultetu. To je uzrokovalo podvojenost obrazovanog sustava: osnovnog prosvjeticvanja puka prema gimnazijskom obrazovanju. Godine 1941. škola je transformirana u Visoku pedagošku školu, ali po svršetku rata vraćena je na dvogodišnji studij i preseljena iz Medulićeve 33 u Savsku c. 77. Godine 1961. pretvorena je u Pedagošku akademiju u kojoj su se uz predmetne nastavnike školovali i nastavnici za razrednu nastavu. Time je za novi poratni osmogodišnji sustav osnovnoga školovanja osnovana i jedinstvena nastavnička škola. [MARINKOVIĆ, 1979: 9; TEŽAK, 1971: 5-7]

50 VOLF, 2002.

51 Prof. Grčanac, usmeni podatak

lježavaju ambijent mirnoga školskog dvorišta zamišljenog idejnim projektom (Sl. 18.). Južnu granicu parcele određuje današnji Gagarinov put, pješacka staza određena trasom nadsvodenog potoka Kuniscak, koji je s juga određivao izvornu parcelu školske zgrade. Sjeverno od školske zgrade izgrađeno je ograđeno sportsko igralište 1952. godine.⁴³ U osi sjeverne Tenžerine ulice, istočno od postojeće *gombaone*, izveden je aneks sportske dvorane 1959. godine, koji je trijemom povezan s pasażem uz *gombaonu* (Sl. 18.).⁴⁴ Umjesto velikoga sportskog igrališta provizorno je izvedeno manje košarkaško, koje je danas u zapuštenom stanju.⁴⁵ Unatoč pritiscima za komercijalnim iskorištenjem zemljišta u gustome gradskom tkivu, uprava obrazovnih institucija koje danas djeluju u zgradi gimnazije na Savskoj cesti 77 uspjela je sačuvati i održati izvornu obrazovnu namjenu i autentično stanje gimnazijske zgrade okružene parkovnim prostorom i sportskim igralištima.⁴⁶

• **Pregled namjena zgrade** – Školska je zgrada izgrađena za potrebe ženske realne gimnazije sestara milosrdnica (Sl. 10.), a dovršena je i useljena 1939. godine. No nakon nepune dvije godine održavanja nastave početkom Drugoga svjetskog rata u zgradu se useljava njemačka vojska koja ostaje u njoj do svibnja 1945. godine (Sl. 11.). Potkraj rata, 1944. godine, u dijelu zgrade smještena je bolnica s 300 ranjenika. Po završetku Drugoga svjetskog rata, Družba sestara milosrdnica iseljena je 1946. godine.⁴⁷ Školska je zgrada nacionalizirana i ustupljena na korištenje za nekoliko školskih ustanova. Ekonomska škola, useljena 1946. godine, koristila je cijeli prvi kat. Nakon njena iseljenja 1963. uselila se na prvi kat XI. gimnazija pedagoškog smjera (danas XI. gimnazija).⁴⁸ Osnovna škola Davorina Trstenjaka koristila je cijeli drugi kat. Ali nakon preseljenja središnjeg odjela na lokaciju u Miramarskoj cesti, u Savskoj 77 ostao je samo područni ured škole za nastavu nižih razreda, koja se odvijala u prostorima istočnoga trakta drugoga kata. Viša pedagoška škola⁴⁹ proširila se na prostore drugoga kata i istočnoga prizemnog trakta 1953./54., nakon što se IX. mješovita gimnazija iselila iz zgrade i prestala s djelovanjem.⁵⁰ Škola je više puta transformirana i mijenjala područje djelovanja, a time i nazive: Viša pedagoška škola (1919.-1961.), potom Pedagoška akademija (1961.-1981.), zatim reducirana na područje razredne nastave i predškolskog odgoja kao Fakultet pedagoških znanosti Filozofskoga fakulteta (1981.-1998.), a od 1998. do danas djeluje kao Učiteljska akademija⁵¹ koja je ujedno i najveći korisnik školske zgrade u Savskoj 77.

• **Adaptacije i preinake** – U poratnom su razdoblju, osim čestih promjena korisnika zgrade, u samoj zgradi obavljane mnoge adaptacije i preinake, koje dokumentacijom

Sl. 15. INTERIJER SPECIJALIZIRANE UČIONICE SJEVERNOGA TRAKTA, FOTOGRAFIJA IZVORNOGA STANJA
Fig. 15 SPECIALIZED CLASSROOM OF THE NORTH WING, INTERIOR, PHOTO OF THE PRESENT STATE

Sl. 16. INTERIJER KARAKTERISTIČNE UČIONICE JUŽNOGA TRAKTA, FOTOGRAFIJA DANAŠNJEGA STANJA
Fig. 16 TYPICAL CLASSROOM OF THE SOUTH WING, INTERIOR, PHOTO OF THE PRESENT STATE

Sl. 17. Zgrada gimnazije, vizura s jugozapada, fotografija današnjega stanja
 FIG. 17 GRAMMAR SCHOOL BUILDING, SOUTHWEST VIEW, PHOTO OF THE PRESENT STATE

Sl. 18. Prilazni tangenti pravac gimnaziji, fotografija današnjega stanja
 FIG. 18 TANGENT LINE FORMING ACCESS TO THE GRAMMAR SCHOOL, PHOTO OF THE PRESENT STATE

nisu zabilježene.⁵² Kapelica u prizemlju (Sl. 12.) adaptirana je po promjeni društveno-političkog uređenja nakon Drugoga svjetskog rata u veliku dvoranu predavaonicu, tzv. aulu. Orijentacija prostora ostaje ista, zadržavajući središte prostora u istočnome dijelu, a nekadašnji oltar zamijenila je katedra. Godine 1999. autentično je živopisno opločenje hodnika na drugom katu zamijenjeno sterilnim sivim opločenjem pa je time grubo razjedinjena cjelovitost titrave strukture podnog opločenja. Zbog brojnih prenamjena i promjena korisnika nelogičnost korištenja pojedinih prostora je takva da su neke učionice preorijentirane, a osvjetljenje dolazi na radne stolove s desne strane. No unatoč mnogim preinakama osnovni je karakter školskog prostora zadržan. Tome pridonosi promišljeno projektirana struktura školske zgrade, kvalitetna i postojana izvedba te sačuvan izvorni ambijent, ponajprije središnjih prostora komunikacija, koji predstavlja prepoznatljivu okosnicu zgrade.

• **Današnje stanje i namjena** – U današnjemu gradskom kontekstu visokih poslovnih i stambenih nebodera te frekventnoga prometa Savske ceste, razrasle krošnje stabala školskog dvorišta čuvaju izvorni mir i tišinu kontemplativnog karaktera. I dok je sjeverno pročelje sagledivo u cijelosti, s južnih vizura zgrada gimnazije danas se sagledava kroz t travu strukturu stabala platana (Sl. 17.). Premda uzdužna pročelja školske zgrade karakterizira skeletni sustav, tektonski karakter najjasnije je izražen na krilu dvorana *gombaone*, gdje su stupovi poprečnih okvira plastično artikulirani i reinterpetiraju motiv ulaznog trijema uza školsko dvorište. Alterirajućim nizom fenestracije velikog formata, koja se izmjenjuje cijelom dužinom učionica i kabineta južnog pročelja, jasno je artikulirana školska namjena.

Danas zgrada primarno udodmljuje Učiteljsku akademiju i XI. gimnaziju, ali i velik broj obra-

zovnih institucija.⁵³ Kako su korisnici školske zgrade velikoga starosnog intervala, ta nekoherentnost iščitava se kako u interijeru, tako i na eksterijeru (ponajprije zonama fenestracije). Unatoč brojnim prenamjenama i adaptacijama školske zgrade, autentični elementi interijera, završnih obloga, obrada, sačuvani su i danas pa zgrada odiše izvornim specifičnim karakterom svoga doba.⁵⁴

Velika dimenzija zgrade i modularna struktura izražavaju svojevrsnu monumentalnost koja je omekšana neposrednim parkovnim ambijentom školskog dvorišta, tangencijal-

⁵² U DAZG-u jedina sačuvana dokumentacija o adaptacijama škole jest rješenje od 16.5.1960. kojim se odobrava III. Ekonomskoj školi da izvrši adaptaciju servisnog prostora u prostor knjižnice. Koncem 1960-ih pristupilo se ukopavanju južne zone podruma, a danas se u tim prostorima odvija nastava Puhackog odjela Muzičke akademije, a u preostalim prostorima nalaze se gospodarski prostori. Početkom 1990-ih promijenjen je dotrajaio pokrov od valovita salonita novim pokrovom od lima, a u sjevernoj je središnjoj zoni potkrovlja pet stanova, u kojima danas žive obitelji nekadašnjih podvornika. Prema projektu B. Koružnjaka i G. Domic 2005.-2006. obnovljen je ulazni prostor, vijecnica, crtaonice u prizemlju i dizalo.

⁵³ „Danas je Učiteljska akademija najveći korisnik školske zgrade, te koristi cjelokupni treći kat, centralni i zapadni trakt drugog kata, te djelomično prizemlje i podrum. U istočnom traktu drugog kata odvija se nastava nižih razreda područnog odjeljenja Osnovne škole 'Davorin Trstenjak', te djelomično i Poliklinike za rehabilitaciju govora i slusanja SUVAG. XI. gimnazija korisnik je cijelog prvog kata. U prizemlju centralna kapelica prenamijenjena je u predavaonicu, tzv. *aulu*, zapadni trakt raspodijeljen je na Zavod za opću i anorgansku kemiju PMF-a u Zagrebu (od 1979.). U podrumu su gospodarski i servisni prostori, toplinska podstanica, te prostori u kojima se odvija likovna i glazbena nastava Učiteljske akademije, odnosno Puhackog odjela Muzičke akademije. Unajmljene su prostorije Institutu za globalizaciju i interkulturalno učenje, na III. katu, te Auto-skoli 'Breza' u prizemlju zgrade. U novoizgrađenoj dvorani odvija se nastava tjelovježbe Učiteljske akademije, a gombaona se i danas koristi za nastavu tjelovježbe XI. gimnazije. Škole koje djeluju u zgradi koriste dvorišne prostore i igrališta zajednički.” [BARIŠIĆ, 2002 (I): 50]

nim prilazom uzduž zgrade i toplim tonovima iz palete zemljanih tonova ožbukano proćelja te oblogom prizemnoga ulaznog trijema pločicama toplih tonova. Premda je zgrada više puta prenamijenjena i izgubila integritet u smislu izvornoga korisnika, zadržala je integritet u smislu namjene zgrade za obrazovanje. Promišljeno modularno projektirana struktura zgrade adaptibilno podnosi brojne izmjene korisnika, a postojana i promišljena izvedba i oblikovanje odišu solidnošću i ponositošću obrazovne institucije s konca tridesetih godina 20. stoljeća.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Realizacije arhitekta Zvonimira Vrkljana tridesetih godina 20. stoljeća, premda proćenog izražaja, obilježavaju i klasične simetrične kompozicije te odmjeren izraz koji se ne libi tradicionalnih elemenata (dvostrešni krov, streha, centralni trijem, tonovi iz palete toplih zemljanih tonova). „Predajući kolegije Građevnih konstrukcija na zagrebačkom Tehničkom fakultetu i ostvarivši pionirski doprinos na području standardizacije građevnih elemenata, arhitekt Vrkljan duboko je svjestan proizvodnih i izvedbenih mogućnosti naše sredine.”⁵⁵ Izvorno projektiran kao sklop gimnazije, samostana, kapelice i internata – ovaj sklop objedinjuje tri osnovne teme koje sazdaaju i cjelokupno stručno djelo arhitekta

Zvonimira Vrkljana: obrazovnu, sakralnu i stambenu namjenu, te na dostojan način prezentiraju osnovne postavke profesorova predseada koji svojom racionalnošću, izvedbenom promišlenošću i suzdržanošću arhitektonskog izraza osobito danas dolaze do izražaja.

U kontekstu rijetkih srodnih multifunkcionalnih ostvarenja treba istaknuti Nadbiskupsko sjemenište arhitekta Jurja Neidhardta na zagrebačkoj Šalati (1925.-1929, 1934.) i stručnoj javnosti potpuno nepoznato posljednje djelo Zvonimira Vrkljana – sklop Isusovačke škole, internata i kapelice na Fratrovcu (1967.-1970.).⁵⁶ Rijetko je to ostvarenje sakralne arhitekture u Hrvatskoj u razdoblju socijalističkoga društveno-političkoga uređenja,⁵⁷ koje uz profesorove značajnije sakralne realizacije crkve Majke Božje Lurdske u Zvonimirovoj ulici (1965.-1972., nadogradnja i dogradnje kripe J. Plećnika 1939.)⁵⁸ i katoličke župne crkve u Podgorici u Crnoj Gori (1965.-70., s B. Krstulovićem) jasno govori o Vrkljanovoj dosljednosti vlastitim uvjerenjima, odražavajući projektanta koji se ne libi tada nepoželjnih sakralnih tema.

S druge strane, Ženska realna gimnazija na Savskoj cesti jedno je od niza vrsnih ostvarenja obrazovne namjene međuratnog Zagreba.⁵⁹ Upravo su realizacije zgrada za obrazovanje jedan od generatora urbanoga razvoja Zagreba u perifernim zonama toga razdoblja, a ovdje prikazano djelo profesora Vrkljana jedan je od najzornijih primjera koji govore u prilog toj tezi. Koncem tridesetih godina 20. stoljeća u južnoj, neurbaniziranoj zoni Zagreba izvedena je školska zgrada koja je svojom javnom namjenom i modernim oblikovanjem, ali i velikim mjerilom i urbanom dispozicijom anticipirala urbanizaciju Trnja koja je uslijedila nakon 1945. godine, a ponajprije urbanu strukturu nove gradske arterije, današnje Ulice grada Vukovara.⁶⁰

SL. 19. REGULATORNA OSNOVA GRADA ZAGREBA, PROJEKT V. ANTOLICA U SKLOPU URBANISTIČKOG INSTITUTA, 1949. (1947.-1953., NEUSVOJENA)

FIG. 19 ZAGREB REGULATION PLAN CREATED BY V. ANTOLIC WITHIN THE INSTITUTE OF URBAN PLANNING, 1949 (1947-1953, REFUSED)

54 Gimnazija u Savskoj 77 definirana je kao kulturno dobro koje u sklopu prostornih meda pripada pod stupanj zaštite B kategorije. [*** 2007., izložba]

55 BARIŠIĆ MARENIĆ, 2007: 41

56 BARIŠIĆ, 2002 (I): 91-99; BARIŠIĆ, 2002 (II): 137-149

57 U kontekstu rarijnih primjera sakralnih realizacija na području Zagreba i okolice, uz spomenuta djela arh. Vrkljana, treba istaknuti i djela arhitekata Emila Sersića i Matije Salaja: crkva Sv. Križa u zagrebačkom Sigetu 1971-1977. i franjevačka gimnazija u Samoboru 1967.-1968. [http://www.zupa-svkriz.hr/; SEGVIC, 1986: 194], kao i samostanski sklop arhitekta Gruje Golijanina na zagrebačkom Vrhovcu.

58 UCHYTIĆ, BARIŠIĆ MARENIĆ, ŠTULHOFER, 2004: 44-49

59 Ivan Zemljak, Osnovna škola, Jordanovac 108 (1930.-31.); Egon Steinmann, Zgrada gimnazija, Križanićeva 4, 4a / Domagojeva ul., Ul. kneza Borne, Svearova ul. (1930.-32.); Ivan Zemljak, Osnovna škola, Selska cesta 95 (1930.-31.); Zoja Dumengjić, Škola sestara pomoćnica i internat, Mlinarska 34 (1938.-41.)

60 Nije na odmet napomenuti da se i ovom specifičnom proaktivnom arhitektonskom i urbanističkom reakcijom – uz niz drugih prepoznatljivih bastinjenih obilježja – Vrkljan pokazao kao punopravan sljednik urbane arhitektonske tradicije Viktora Kovacića. Naime, isto kao što Viktor Kovacić kroz svoje pojedinačne arhitektonske intervencije redovito reagira i rješava i sira urbana pitanja (primjer crkve sv. Blaža u Zagrebu, 1908.-1913.), pa čak i vjesto zacrtava buduću urbanističku razvoj i događanja (primjer Palace burze u Zagrebu, 1920.-1927.), tako i Vrkljan ovim primjerom pokazuje da se promišljenom intervencijom u arhitektonskom mjerilu može uspješno anticipirati i usmjeriti i sira urbanistička situacija i reakcija. Za diskusiju Kovacićeve metode urbanoga arhitektonskog operiranja vidi: ŠERMAN, 2007: 115-121.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BARIŠIĆ, Z. (2002.), *Zgrade za obrazovanje u opusu arhitekta Zvonimira Vrkljana*, magistarski rad, knjiga I i II, Arhitektonski fakultet, Zagreb
2. BARIŠIĆ, Z. (2002.), *Trg kralja Petra Krešimira IV. u Zagrebu. Urbanističko-arhitektonska i perivojna geneza*, „Prostor”, 10 (1 /23/): 77-91, Zagreb
3. BARIŠIĆ MARENIĆ, Z. (2006.), *Arhitekt Zvonimir Vrkljan*, u: *Osječka arhitektura 1918.-1945.*, HAZU [ur. MARTINČIĆ, J.]: 211-212, Zagreb-Osijek
4. BARIŠIĆ MARENIĆ, Z. (2007.), *Arhitektica Zoja Dumengjić – osobitost djela u kontekstu hrvatske moderne arhitekture*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
5. IVANKOVIĆ, V. (2006.), *Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945.-1956. godine*, „Prostor”, 14 (2 /32/): 178-195, Zagreb
6. KOLACIO, Z. (1958.), *Između kolodvora i Save*, „Čovjek i prostor”, 5 (80-81): 1-2, Zagreb
7. LASLO, A. (1995.), *Arhitektura modernog građanskog Zagreba, Arhitektonski vodič*, u: *Okviri metropole, citanka / Frames of the Metropolis, Reader*, Zagrebački urbanistički seminar, 17.-21.4.1995., Gradski zavod za planiranje razvoja i zaštitu čovjekove okoline, Zagreb
8. MAROVIĆ, I. (1975.), *Između pruge i Save*, „Čovjek i prostor”, 22 (268): 16-17, 27, Zagreb
9. PREMERL, T. (1995.), *Profesor arhitekt Zvonimir Vrkljan*, u: *Sjećanja*, Središnji odbor za obilježavanje 75. obljetnice Tehničkih fakulteta: 165-174, Zagreb
10. ŠEŠIĆ, N. (1986.), *Stanje stvari, jedno viđenje, 1945-1985 / Situation in Architecture, a Point of View, 1945-1985*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 118-280, Zagreb
11. ŠERMAN, K. (2007.), *A Covert Liaison: Kovacic and Sitte*, u: *Project Zagreb: Transition as Condition, Strategy, Practice* [autori: BLAU, E.; RUPNIK, I.], Actar i Harvard University Graduate School of Design: 115-121, Barcelona
12. ŠTULHOFER, A. (1991.), *Sportski objekti arhitekta Franje Bahovca*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet, Zagreb
13. TEŽAK, S. (1971.), *Viša pedagoška škola i Pedagoška akademija u Zagrebu*, u: *Pedagoška akademija*, Zagreb, 1919-1969: 5-7, Zagreb
14. UCHYTIĆ, A. (2002.), *Opus arhitekta Nevena Segvića*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
15. UCHYTIĆ, A.; BARIŠIĆ MARENIĆ, Z.; KAHROVIĆ, E. (2009.), *Leksikon arhitekata Atlasa hrvatske arhitekture XX. stoljeća*, Arhitektonski fakultet, Zagreb
16. UCHYTIĆ, A.; BARIŠIĆ MARENIĆ, Z.; ŠTULHOFER, A. (2004.), *Jože Plečnik – Impulsi i ograničenja crkve Majke Božje Lurdske u Zagrebu*, „AR – Arhitektura raziskave”, 1: 44-49, Ljubljana
17. VUKIĆ, F. (1993.), *Zvonimir Vrkljan: arhitektonski standard industrijske epohe*, intervju, „Čovjek i prostor”, 40 (7-12): 18-21, Zagreb

18. ZEMLJAK, I. (1958.), *Ulica Proleterskih brigada*, „Čovjek i prostor”, 5 (80-81): 2, Zagreb
19. *** (1935.), *Eine neue Schulhausanlage in Seebach bei Zürich*, „Baumeister”, 33: 77-90, Zürich
20. *** (1979.), *60 godina Pedagoške akademije u Zagrebu*, u: *Zbornik Pedagoške akademije, Zagreb, 1919.-1979.*, [ur. MARINKOVIĆ, J.], Zagreb
21. *** (1991.), *Zvonimir Vrkljan*, u: *Arhitekti članovi JAZU* [ur. GALIĆ, D.], Rad hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 437, Razred za likovne umjetnosti, knj. XIV: 80-85, Zagreb
22. *** (1994.), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, katalog izložbe, Umjetnički paviljon u Zagrebu, listopad-studen 1994., Zagreb
23. *** (1998.), *Hrvatska osnovna karta (HOK) – Zagreb*, Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša grada Zagreba, Državna geodetska uprava Republike Hrvatske i Gradski zavod za katastar i geodetske poslove grada Zagreba, Zagreb
24. *** (1999.), *Povijesne bilješke*, u: *Prvi ljetopis XI. gimnazije u Zagrebu*, XI. gimnazija: 3-5, Zagreb
25. *** (2000.), *Historicizam u Hrvatskoj*, knj. 2, Muzej za umjetnost i obrt [ur. MALEKOVIĆ, V.], Zagreb

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Arhiv Samostana sestara milosrdnica sv. Vinka, Frankopanska 17, Zagreb [ASSMSV]
2. Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 20, Zagreb [DAZG]
3. Arhitektonski fakultet, Arhiv personalne službe, Kaćiceva 26, Zagreb [AF-APS]
4. Arhitektonski fakultet, arhiv znanstvenoistraživačkog projekta „Atlas hrvatske arhitekture XX. stoljeća”, Kaćiceva 26, Zagreb [AF-ATLAS]
5. Ostavština arhitekta Z. Vrkljana s Arhitektonskoga fakulteta, donirana Muzeju za arhitekturu HAZU, I. G. Kovčića 37, Zagreb [MA-HAZU-ZV]
6. Učiteljska akademija, Savska cesta 77, Zagreb [UA]
7. Obiteljska ostavština arhitekta Zvonimira Vrkljana, ljubaznošću supruge Milojke Vrkljan [ZV]

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. POLLETI-KOPEŠIĆ; MOHOROVIĆ, A. (1948.), *Izvještaj referanata za izbor ing. Vrkljan Zvonimira redovitim profesorom za predmet Građevne konstrukcije*, 18.12. [AF-APS]
2. ŠEN, E.; RIESZNER, V. (1937.), *Izvadak iz prijedloga stručnih profesora o univerzitetskom docentu Ing. Zvonimiru Vrkljanu, čija je molba jedina predana za natjecaj za mjesto vanrednog profesora za „Građevinske konstrukcije” na Tehničkom fakultetu*, 8.5. [AF-APS]
3. VRKLJAN, Z. (1937.), *Troškovnik novogradnje ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Zagrebu* [MA-HAZU-ZV]
4. VRKLJAN, Z.; RES, A. (1937.), *Statički račun* [MA-HAZU-ZV]
5. *** *Kronika ženske realne gimnazije sestara milosrdnica sv. Vinka*, rukopis, [ASSMSV]
6. *** (2000.), *Spisi Pro memoria za rješavanje imovinsko pravnih odnosa i stjecanje prava vlasništva u korist Učiteljske akademije* [priredio VOLF, V.], siječanj [UA]

IZLOŽBA

EXHIBITION

1. *** (2007.), *Donjogradski blokovi – kategorizacija i mjere zaštite*, izložba održana u organizaciji Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u prostorima Društva arhitekata grada Zagreba, Trg bana Josipa Jelčića 3, Zagreb, rujna-listopad

USMENI NAVODI

ORAL STATEMENTS

1. Prof. Ivan de Zan, bivši dekan Učiteljske akademije
2. Prof. Grčnanac, bivši tajnik Učiteljske akademije 1971.-1996.

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. Hoško, E. (2000.), *Crkva Sv. Kriza u Zagrebu*, <http://www.zupa-svkriz.hr/> (21.7.2009.)
2. *Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti: ŽOG – nekad i sad*, <http://www.zog.hr/nekadisad.html> (21.7.2009.)

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Sl. 1.	*** <i>Kronika...</i> [ASSMSV]
Sl. 2.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 49 (primarni izvori: *** 1994: 65, 68, 111)
Sl. 3.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 49 (primarni izvor: *** 1998.)
Sl. 4.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 68
Sl. 5., 6.	DAZG, precrtao V. Marenić
Sl. 7.	VUKIĆ, 1993: 19
Sl. 8.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 62
Sl. 9., 12., 13.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 63
Sl. 10.	*** 1991: 81
Sl. 11.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 64
Sl. 14., 16.-18.	Foto: Z. Barišić Marenić, 2001.
Sl. 15.	BARIŠIĆ, 2002 (II): 65
Sl. 19.	UCHYTIĆ, BARIŠIĆ MARENIĆ, KAHROVIĆ, 2009: 17

SAŽETAK

SUMMARY

THE BUILDING OF THE SISTERS OF MERCY'S GRAMMAR SCHOOL FOR WOMEN IN ZAGREB BY ARCHITECT ZVONIMIR VRKLJAN (1937-1939)

The Building of the Grammar School for Women, run by the Religious Order of the Sisters of Mercy was founded in 1926 as the first Catholic grammar school. After ten years of work within the monastery St Vincent de Paul of the Religious Order of the Sisters of Mercy in Varšavska Street, the nuns initiated the construction of a new complex containing boarding and grammar schools in the south, non-urbanised part of Zagreb, more specifically, the quarter of Trnje. Designs for the complex were entrusted to the young architect and teacher at the Technical Faculty, Zagreb University Zvonimir Vrkljan who had designed significant education buildings in Zagreb.

By designing the Sisters of Mercy's grammar school in 1937, architect Vrkljan intervened into the most southern unurbanised Zagreb area defined solely by Savska Street, which had rural features, by the newly formed Varazdinska Street in the north (today Vukovar Street) and partially by the General regulation plan of Zagreb. Since the character of this new city part was unknown to Vrkljan, he turned to the existing morphological features of the north side of Savska Street. The position of the public historicist buildings, namely the Croatian National Theatre (1894-95, F. Fellner and H. Helmer), Museum of Arts and Crafts and the School of Decorative Arts (1887-91, H. Bollé), School complex (1896., Ludwig and Hülsner) and the modern elementary school building in Koturaska Street (I. Zemljak, 1935), was not dictated by the deflected line of the Savska Street. The buildings were, instead, detached from this busy road hence enabling the formation of a series of open public spaces.

Therefore, in the south, unurbanised zone of Savska Street, Vrkljan designed the school-cum-monastery complex respecting and asserting the orthogonal grid of the city, the existing morphological features of the north public buildings and the southward orientation of the school building. It was exactly the longitudinal building of the grammar school that shows Zvonimir Vrkljan as an extremely functionalist architect whose complex, with its disposition, structure and dimensions, anticipated and predicated the urban structure of Vukovar Street after the Second World War, which was characterised by the strip-like structure of "boat-houses" set in greenery and the disposition of buildings parallel to this grand city artery.

The designed complex was conceived in relation to the central axis spreading in the north-south direction, along which Vrkljan developed the northern block with an atrium indented for the monastery and boarding school whose south wing is determined by the central zone of the longitudinal body of the school building, which was, in turn, parallel with the newly formed Varazdinska Street. The complex shows transformations of the structure relative to their purpose, from the closed block of the boarding school and monastery, through the dominant longitudinal form of the school building to the wings containing gymnastics and ceremonial halls located on the south and attached vertically to the eastern edge of the grammar school. Similarly, there are different open spaces along the central axis graded by the degree of their openness, namely, the closed atrium and the semi-opened school yard defined on one side by the wings of the halls. The structural transformations of the conceptual design also reflects the features of the Zagreb urban structure – from the north block-like structures of the Lower Town to the south, strip-like structures of Trnje which was anticipated by Vrkljan's design, that is, the constructed segment of the design.

Although the function of the buildings changed more than once in the last seventy years, causing it to lose the original purpose, it has still retained its integrity as an education building. This carefully designed modular structure of the building adapts to numerous changes of uses, and the secure and persisting forms and structure has exuded firmness and pride of the educational institution from the end of the 1930s.

Although pure in their articulation, Vrkljan's works of the 1930s also feature classical symmetrical compositions with temperate expression which

freely include traditional elements. Originally designed as a complex of buildings for grammar school, monastery, chapel and boarding school, this complex embraces three basic topics which comprise the entire professional oeuvre of the architect Zvonimir Vrkljan – educational, sacral and residential. They dignifiedly present the fundamental postulates of the architect's individual creativity which come into prominence, especially in the present day, with their rationality, considerate construction and restrained architectural expression. In the context of rare similarly multifunctional accomplishments, importance should be attached to the Archdiocesan seminary in Salata in Zagreb designed by the architect Juraj Neidhardt (1925-29, 1934) and to the last Vrkljan's accomplishment completely unknown to professional circles, namely, the Jesuit complex of a school, chapel and boarding school in Fratrovac (1967-1970). The latter present a rare example of sacral architecture in Croatia built during the socialist regime. Alongside Vrkljan's sacral buildings, namely, the church of Our Lady of Lourdes in Zvonimirova Street (1965-72, crypt added and annexed by J. Plečnik in 1939), and the Catholic parish church in Podgorica, Montenegro (1965-70, with B. Krstulović), the Jesuit complex clearly shows that the architect was consistent in his convictions and illustrate him as an architect who did not refrain from sacral topics unwelcome during that period.

The Grammar School for Women in Savska Street is one of excellent architectural accomplishments dedicated to education in interwar Zagreb. It is precisely the construction of education buildings that facilitated urban development of Zagreb in its peripheral areas and Vrkljan's work presented in this paper is one of the most vivid examples which can prove that. With its public use, modern design, big scale and urban disposition the school constructed at the end of the 1930s in the south unurbanised area of the city anticipated the urbanisation of Trnje, which occurred after 1945, and primarily the urban structure of the new city artery, namely, the present Vukovar Street.

ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ
ARIANA ŠTULHOFER
ANDREJ UCHYTIĆ

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ**, dipl.ing.arh., docentica. Sudjeluje u nastavi Arhitektonskog fakulteta i u radu znanstvenoistraživačkog projekta „Atlas hrvatske arhitekture XX. stoljeća“. Magistrirala je 2002., a doktorirala 2007. godine.

Dr.sc. **ARIANA ŠTULHOFER**, dipl.ing.arh., izvanredna profesorica. Sudjeluje u nastavi Arhitektonskog fakulteta i u radu znanstvenoistraživačkog projekta „Atlas hrvatske arhitekture XX. stoljeća“. Magistrirala je 1991., a doktorirala 2002. godine.

Dr.sc. **ANDREJ UCHYTIĆ**, izvanredni profesor. Sudjeluje u nastavi Arhitektonskog fakulteta i voditelj je znanstvenoistraživačkog projekta „Atlas hrvatske arhitekture XX. stoljeća“. Magistrirao je 1990., a doktorirao 2002. godine. Dobitnik je niza priznanja i nagrada.

ZRINKA BARIŠIĆ MARENIĆ, PhD, Dipl.Eng.Arch., assistant professor. She holds lectures at the Faculty of Architecture and participates in the scientific project "Atlas of 20th Century Croatian Architecture". She obtained her MA degree in 2002 and PhD in 2007.

ARIANA ŠTULHOFER, PhD, Dipl.Eng.Arch., associate professor. She holds lectures at the Faculty of Architecture and participates in the scientific project "Atlas of 20th Century Croatian Architecture". She obtained her MA degree in 1991 and PhD in 2002.

ANDREJ UCHYTIĆ, PhD, Dipl.Eng.Arch., associate professor. He holds lectures at the Faculty of Architecture and leads the scientific project "Atlas of 20th Century Croatian Architecture". He obtained his MA degree in 1990 and PhD in 2002, and has received numerous awards.

